

عنوان: ارزیابی تاثیرات اجتماعی و فرهنگی پروژه بهاران بانوان

کارفرما: شهرداری منطقه ۱۱ تهران

سال اجرا: ۱۳۹۶

مجری: مروارید طباطبایی قمی (tabatabaee958@gmail.com)

مقدمه

کلان شهرها، سکونت گاه‌های منحصر به فردی هستند، که با توجه به حجم وسیعی از جمعیت که در خود جای داده‌اند، با مسائل و مشکلات خاصی مواجه هستند. پیدا کردن راه حل برای این مشکلات، جز از طریق شناسایی عوامل پیدایش این چالش‌ها امکان پذیر نیست.

اگرچه انسان‌ها از نگاه جغرافیای زیستی و محیط فرهنگی در شرایط متفاوت به سر می‌برند، اما در بسیاری از نیازها دارای وجوه مشترک بسیار هستند. توجه به این نیازهای مشترک ما را در جهت چگونگی توسعه پایدار محیط‌های مسکونی و محله‌ای در فرهنگ‌ها و اقلیم‌های متفاوت هدایت می‌کند. توجه برنامه‌ریزان و طراحان شهری به نقش نیازهای انسانی در توسعه زندگی جمعی و مصادیق مختلف آن، آنان را قادر می‌سازد تا در جهت توسعه پایدار کالبدی، فرهنگی، اجتماعی، زیست محیطی، اقتصادی و سیاسی الگوهای مناسب را ارائه نمایند. با گسترش زندگی شهری و افزایش جمعیت، شیوه مدیریت شهری هم تغییراتی اساسی یافته است. امروزه الگوی نوین مدیریت، آرمان‌گرایی و تعهد را پرورش می‌دهد. با رسیدن به سطح عمیق‌تری از آگاهی، ادراکات و نگرش‌های مدیران، جریانی طبیعی و خودجوش از رفتار و عملکرد ایجاد می‌کند که به شکوفایی تخصص منتهی می‌گردد. از این چشم انداز، رسیدگی به اهداف و وظایف مدیریت شهری با طی گام‌های متوالی و کوچک میسر می‌شود. در این راستا، اجرای صحیح طرح بهاران بانوان را می‌توان یکی از اقداماتی دانست که توسعه پایدار شهری را امری دست یافتنی تر می‌نماید. در واقع اجرای طرح بهاران بانوان و توجه کردن به آن باعث می‌شود تغییرات زیادی در حوزه کاهش آسیب‌های اجتماعی شهری ایجاد شود. طرح بهاران بانوان هم بر سلامت عمومی و هم بر امنیت اجتماعی و همچنین بر کیفیت زندگی شهروندان موثر است. هر پروژه‌ای متناسب با ابعاد متفاوت طرح و نیز محیطی که در آن اجرا می‌شود، آثار و پیامدهای گوناگونی را بر جا می‌گذارد. همچنین ممکن است این تاثیرات آشکار یا پنهان باشند. گاه به نظر می‌رسد، پیامدهای اجتماعی و فرهنگی اقدامات مداخله‌ای اختلال در نظام زندگی شهری ایجاد می‌کند در این صورت، هزینه‌های سنگینی به بدنه شهری و مدیریت شهری تحمیل

شود. از این رو، اتاف (ارزیابی تاثیرات اجتماعی و فرهنگی) حاضر به شناخت پیامدهای ناشی از اقدام مداخله‌ای پروژه بهاران بانوان می‌پردازد. نکته‌ی مهم ضرورت انجام اتاف این اقدام مداخله‌ای، شناخت پیامدهای منفی و ناخواسته و پیامدهای مثبت پروژه است، چراکه عدم شناخت پیامدهای منفی در طول زمان منجر به بروز پیامدهای ناگوار بر زندگی اجتماعی شهروندان گردیده است که این پیامدها ممکن است نه تنها با اهداف توسعه‌ی پایدار شهری منافات داشته باشد بلکه توانایی مدیریت پیامدها را کاسته و مدیریت شهری رانچار به صرف هزینه‌های بالا در طولانی مدت برای میزان اثرات منفی پروژها نماید.

از این رو، برای کاهش هزینه‌ها و موازی‌کاری‌ها و کسب حداکثری موفقیت پروژه‌ها ضرورت اتاف و مطالعاتی از این گروه ضروری می‌باشد. تا موجبات عملکرد بهتر مدیریت شهری را فراهم آورد از سوی دیگر هرمنطقه دارای بافت و بستر اجتماعی خاص خود است از این رو، لازم است که برای هرمنطقه به صورت جداگانه و با توجه به ویژگی‌های خاص فرهنگی و اجتماعی خود اتاف صورت گیرد.

پژوهش حاضر، ضمن بررسی پروژه‌ی بهاران بانوان در منطقه‌ی ۲ شهرداری تهران، اثرات اجتماعی و فرهنگی این پروژه را بر اجتماع شهری این منطقه و یا ذی‌نفعان متأثر از آن پروژه مورد بررسی قرار داده و در نهایت سناریوهای پیش‌روی این پروژه را به رشته تحریر درآورده است.

۱- معرفی پروژه مورد مطالعه

مجتمع توانمندسازی بهاران، مجموعه‌ای است که خدمات ۶ گانه‌ای شامل: اسکان، تغذیه، بهداشت و سلامت، اصلاح رفتار، توانمندسازی و مهارت‌آموزی و تسهیل زمینه بازگشت به خانواده و جامعه را به مددجویان تحت پوشش ارائه می‌دهد. در فرایند توانمندسازی، مددجویان مجتمع توانمندسازی بهاران با بهبود وضعیت روانی و جسمانی آموزش حرفه‌ای ایجاد اشتغال و ترمیم شبکه حمایتی آنان، ضمن افزایش بهره‌وری چرخه بازپروری معتادین، دیگر مددجویان برای حضور در این چرخه تشویق می‌شوند (سند اقدام مجتمع توانمندسازی بهاران، ۱۳۹۴: ۳). بی‌خانمانی یا کارتن‌خوابی که گذشته یک مددجوی بهاران بوده است، یک مسئله اجتماعی است که منابع زیادی این امر را تأیید می‌کنند. افراد بی‌خانمان ممکن است در خیابان‌ها سرگردان باشند یا به علل برخی بزهکاری‌های دیگر که معمولاً توأم با بی‌خانمانی آنهاست مثل دزدی، اعتیاد و غیره در زندان‌ها یا مراکز نگهداری به سر برند. بر مبنای دیدگاه‌های مختلف یکی از نیازهای ضروری در دستیابی افراد و خانواده‌ها به رفاه اقتصادی و اجتماعی دسترسی به سرپناه و مسکن است؛ محلی که فرد و یا خانواده بتواند به واسطه آن بخشی از آرامش و آسایش ذهنی و روحی خود را تأمین نموده و در سایه آن فرصت یابد تا به کارکردهای مطلوب و ارزشمند خود

دست یابد. این امر قابل توجه است که در بهاران بانوان، نکته اصلی **مددجویان زن**، نیازها و مشکلات آنان می باشد.

۲- روش

روش مورد استفاده، در این پژوهش از نظر مسیر، توصیفی بوده و از نظر هدف کاربردی می باشد. روش مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات نیز، میدانی و اسنادی بوده است. البته باید اشاره کرد که پژوهش حاضر جزء پژوهش های ارزیابی مطرح می شود.

تحقیق ارزیابی^۱ با عنوان تحقیق ارزشیابی و گاه حسابرسی اجتماعی نیز می آید. تحقیق ارزیابی در پی برآورد پیامدهای اجتماعی برنامه ها و اقدامات جاری است.

از آنجا که شناخت ویژگی های ساختاری و وجوه فرایندی و نیز شناخت روابط در سطوح خرد و کلان با استفاده از رویکرد ترکیبی به صورت جامع تری امکان پذیر است، از این رو در مطالعه حاضر از رویکرد ترکیبی^۲ استفاده شده است. در بخش اسنادی، مدارک و اطلاعات موجود در خصوص مکان مورد مطالعه و پروژه مورد نظر گردآوری شد و در بخش میدانی نیز وضع موجود در قالب مصاحبه های اکتشافی، مشاهده و بررسی کاربری های عمده، شناسایی گروه های مردمی و در نهایت با گردآوری پرسش نامه های مورد نظر ختم گردید. در واقع در جمع آوری داده ها و تحلیل آنها هم از رویکرد کمی و هم از رویکرد کیفی استفاده شد. در روش میدانی جامعه نمونه به چند بخش تقسیم شد: در بخش نخست در بخش میدانی، از روش نمونه گیری تصادفی متناسب با حجم استفاده و از بین ساکنان منطقه ۲ شهرداری تهران با استفاده از فرمول برآورد حجم نمونه ی کوکران با سطح دقت ۲۱۰ نفر، در ، این نمونه ها از بین شهروندان منطقه ۲ در شعاع اطراف بهاران بانوان و نیز مددجویان ساکن در مرکز (به صورت تمام شمار) انتخاب شد. همچنین در بخش بعد با استفاده از ابزار مصاحبه به گردآوری اطلاعات پرداخته شد و مصاحبه با نمونه ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت در این بخش از مدیران شهری و مدیران مرکز و نهادهای ذی نفع به صورت هدفمند و در دسترس انتخاب شد. همچنین در مرحله بعد، مشاهده گر تیم اتاف بارها در مرکز بهاران حضور یافت و رفتار افراد را در محیط رصد نمود. همچنین مصاحبه هایی با مددجویان مرکز انجام شد.

1. Evaluation Research

2 mixed method

۳- مهم ترین پیامدهای اجتماعی و فرهنگی پروژه

در این قسمت اهمیت هریک از پیامدهای پروژه و ویژگی های آنان در قالب جدول بیان شده است. پیامدهای پروژه به تعدادی از کارشناسان گروه اتاف داده شد تا میزان احتمال وقوع و نیز اهمیت هر کدام از پیامدها بر اساس طیف لیکرت بین ۰ تا ۶ (کمترین تا بیشترین) امتیاز می گیرد

جدول شماره ۱۰ - پیامدهای اجرایی پروژه بهاران بانوان بر حسب احتمال وقوع و گستره و اهمیت

ردیف	تاثیرات	زمان	نوع	گستره یانثر	احتمال وقوع	اهمیت از نظر کارشناسان	ترتیب اولویت
۱	کاهش آسیب	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۶	۵	۱
۲	پذیرش خانواده و جامعه	بعد از اجرا	مثبت	منطقه ای	۶	۶	۱
۳	ایجاد نظم شهری	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۳	۵	۲
۴	ایجاد انگیزه برای زندگی و مفید بودن	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۵	۵	۳
۵	بهبود وضعیت بی خانمان ها	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۵	۵	۱
۶	ارتقای فرهنگ نوع دوستی	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۴	۴	۲
۷	کاهش استرس محیطی	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۲	۲	۳
۸	بهبود منظر شهری	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۳	۴	۳
۹	ارتقا سلامت جامعه شهری	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۳	۴	۳
۱۰	کاهش تلفات جانی بی خانمانها	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۳	۴	۴
۱۱	تغییر رفتار شهروندان	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۴	۳	۳
۱۲	ایمنی شهری	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۳	۲	۲
۱۳	تقویت انسجام اجتماعی	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۲	۱	۱
۱۴	افزایش عدالت اجتماعی	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۲	۳	۳
۱۵	کاهش هزینه های پیامدهای بی خانمانهای متجاهر	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۵	۵	۶
۱۶	(افزایش هزینه های شهرداری (نگهداری بهاران	بعد از اجرا	مثبت	منطقه ای	۵	۶	۶
۱۷	افزایش انضباط اجتماعی	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۲	۱	۲
۱۸	افزایش رضایت شهروندی	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۲	۱	۲
۱۹	افزایش کیفیت زندگی در منطقه ۲ و سطح شهر	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۳	۱	۱
۲۰	ارتقای شاخص های توسعه پایدار در منطقه ۲ و سطح شهر	بعد از اجرا	مثبت	فرمانطقه ای	۳	۱	۱

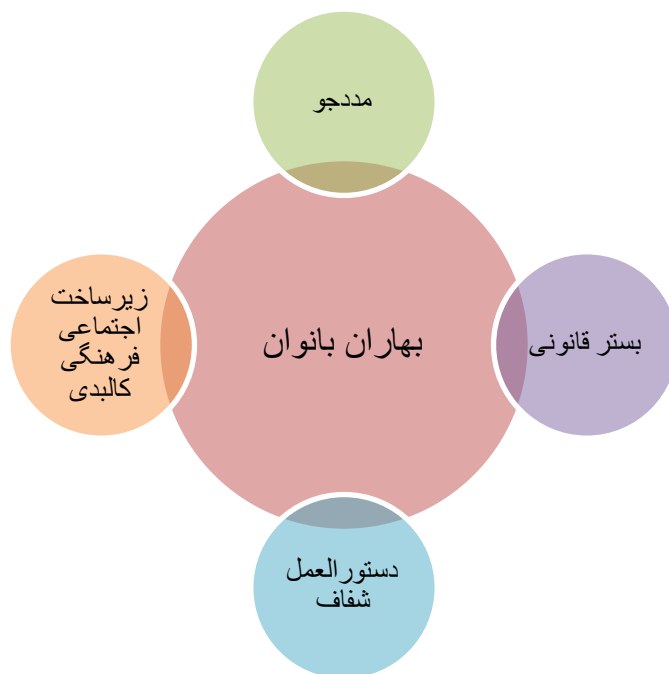
۴- چالش های پیش رو پروژه بهاران بانوان

در اکثر اقدامات مداخله ای همیشه در آینده طرح، احتمال واکنش چند گروه در مقابل آن وجود دارد. در این طرح هم گروه های هدفی که اطلاع از کیفیت طرح ندارند و یا با آن مشکل دارند، ممکن است در مقابل طرح دست به مقاومت منفی بزنند. نظر به اینکه، طرح بهاران بانوان برای رفع مشکلات بی خانمان ها و مطرودین زن، کاهش آسیب اجتماعی، ایجاد امنیت بیشتر و نظم شهری به مورد اجرا درآمده است. انتظار می رود، که کم و بیش

شهروندان از این طرح استقبال کنند. همان طور که نتایج پیمایش و مصاحبه‌ها نشان داد ۷۰ درصد پاسخگویان از اجرای طرح آگاه بودند، البته ۳۰ درصد اصلاً آگاه نبودند. ۸۷٫۱ درصد از پاسخگویان از بازه کم تا زیاد از وجود بهاران استقبال می‌کنند. از این پاسخگویان تقریباً ۷۲ درصد تمایل به همکاری و کمک به مرکز بهاران دارند و ۴۳ درصد تمایل به همکاری در اشتغال‌زایی برای مددجویان دارند. اما نکته اساسی این است که، شهروندان علاقمند به وجود بهاران هستند اما نه در منطقه و محله‌شان و نمی‌خواهند با این مساله هر روز روبرو شوند و خودشان را درگیر این موارد کنند. معمولاً شهروندان تهرانی به نوعی درون‌گرا و فرداگرا هستند. سعی می‌کنند بین خود و دیگری به خصوص دیگری مشکل‌دار فاصله‌ای باشد. این ویژگی شهروندان تهرانی، ممکن است باعث بی‌تفاوت مدنی شود و نسبت به بهاران، آدم‌های آن مرکز و آینده آن بی‌تفاوت باشند. از این رو، قابل پیش‌بینی است که برخی از شهروندان در مقابل اجرای طرح مقاومت کنند. همچنین به دلیل خروجی اندک بهاران و نیز عدم اثبات صحیح کارآمدی و بهره‌وری بهاران برخی از مدیران شهری نیز با ادامه کار این مرکز مخالف باشند و یا خواهان تغییرات اساسی در آن باشند. با توجه به گستره و سطح و دامنه تأثیرات و از سوی دیگر بهره‌وری صحیح از مرکز، اعتراضات این‌چنینی چندان تأثیری بر اجرای طرح نخواهد داشت. اما می‌تواند مسیر حرکت بهاران را تغییر دهد.

۵- راهکارهای مدیریتی

با در نظر گرفتن مجموع مشکلات از نظر گروه‌های هدف و نیز نظرات کارشناسان مربوطه و تیم اتاف در رابطه با کاهش اثرات منفی به ارائه راه‌کارهای اجرایی پرداخته می‌شود. بهاران بانوان از ۴ عنصر برجسته تشکیل شده است که در تعامل با یکدیگرند. ۱- کاربر انسانی (مددجو) ۲- زیر ساخت اجتماعی، فرهنگی و کالبدی ۳- بستر قانونی ۴- دستورالعمل شفاف. ابتدا این عناصر بررسی می‌گردند و سپس راه‌کارهای اجرایی نیز در همین قالب‌ها مطرح می‌شوند.

شکل شماره ۱

۱- کاربرانشانی (مددجو)

مهم‌ترین عنصر تشکیل‌دهنده چرخه بهاران بانوان، کاربر انسانی است. کاربران بالاترین سهم را در این حوزه دارند. کاربر یا مددجو در سه محور، بی‌خانمان/حمایت‌اجتماعی، بی‌خانمان/سوء استفاده جنسی و جسمی، بی‌خانمان/سوء مصرف مواد مورد توجه می‌باشد.

- بی‌خانمان/حمایت اجتماعی

اگرچه زنان به دلایل گوناگونی بی‌خانمان و مطرود می‌شوند. اما تجربه‌مشارکت برای همه آنها عدم حمایت اجتماعی، عاطفی، روانی و اقتصادی است. برخی کارشناسان حتی نداشتن شبکه روابط را علت ریشه‌ای بی‌خانمانی تلقی می‌کنند. شواهد تجربی نشان داده‌است که شبکه‌های اجتماعی و حمایت‌های اجتماعی می‌تواند فشار افسردگی مطرودین را تا حد زیادی کاهش دهد. کارشناسان معتقدند که بی‌خانمان‌های زن پیوندهای اجتماعی ضعیف دارند. همین ضعف پیوند اجتماعی عامل تسریع مطرود شدن فرد، اعتیاد، فحشا و سقوط فرد می‌شود. دو نکته اصلی در بی‌خانمان‌های زن اهمیت زیادی دارد؛ حمایت اجتماعی و شبکه اجتماعی. حمایت اجتماعی و شبکه اجتماعی با ثبات می‌تواند در سلامت روانی و جسمانی فرد موثر باشد. موجب افزایش عزت نفس شود. فراوانی و کیفیت روابط اجتماعی و شبکه‌های حمایتی بسیار اهمیت دارد. مطرودین زن از خانواده و شبکه حمایتی خود فاصله بسیار گرفتند، در جریان بازتوانی باید سعی نمود که روی احیاء این شبکه و روابط تمرکز کرد. البته با در نظر گرفتن مسائل فرهنگی و سنتی در جامعه ایران باید توجه کرد که ترک خانه و خانواده برای زنان بیش از مردان توان به همراه دارد. بازگشت زن مطرود و پذیرش وی از سوی خانواده و حتی جامعه بسیار ضعیف و در مواردی ناممکن است.. هر چند که احیاء شبکه حمایتی گذشته

مددجو بسیار اهمیت دارد. اما اگر به هردلیل این امر میسر نبود باید به دنبال ایجاد و تقویت شبکه اجتماعی جدید و جایگزینی برای آن بود. فرهنگ سازی و اطلاع رسانی در این حوزه بسیار اهمیت دارد. برای تغییر رفتار افراد جامعه در هر زمینه ای ابتدا باید تغییر نگرش صورت گیرد و سپس تغییر رفتار ایجاد می شود. همان طور که، محور اصلی جامعه سالم و رسیدن به توسعه پایدار وجود انسان سالم است. این انسان سالم نیاز به شبکه اجتماعی و حمایتی سالم به منظور تامین نیازهایش دارد.

- بی خانمان / سوءاستفاده جنسی و جسمی

بی خانمان شدن بیش از آن که حادثه یا موقعیتی آنی باشد. فرایندی است که یکی از ریشه های آن در گذشته فرد بی خانمان است. سوءاستفاده جسمی، جنسی، خشونت در دوران کودکی و نوجوانی یکی از دلایل ترک خانه و رها شدن در خیابان ها و طرد اجتماعی است. داده ها حاکی از آن است که تمام مددجویان به گونه ای مورد سوءاستفاده جسمی و جنسی قرار گرفته اند. در واقع، بی خانماهایی که سابقه سوءاستفاده جنسی دارند، به احتمال زیاد مصرف کننده چندین ماده مخدر هم هستند.

- بی خانمان / سوءاستفاده مواد

بی خانمانی و سوءمصرف مواد در هم تنیده اند. نکته قابل توجه در بی خانمانی زنان این است که طبق داده های تجربی اکثر بی خانمان های زن ابتدا معتاد بودند، سپس بی خانمان می شوند اما در مردان بی خانمانی و اعتیاد معمولاً توأم با هم رخ می دهد. در هر صورت سوء مواد در تعامل با عوامل دیگر می تواند، گذار فرد را به بی خانمانی تسریع نماید. سوء مصرف باعث سقوط بی خانمان می شود. از طرف دیگر، بی خانمان معتاد با وجود مشکلات بفرنج به سختی می تواند حمایت کسب کند. بی خانمان معتاد، تمایل چندانی به دریافت کمک از متخصصان ندارند. برای این که نمی خواهند برچسب منحرف بخورند. تثبیت نشدن هویت به عنوان معتاد بی خانمان از جمله راهبردهای مهمی است که مددکاران اجتماعی مرکز باید به آن توجه داشته باشند. مشاوران روانی و مددکاران می توانند مانع از تثبیت هویت معتاد و برچسب خوردن آنها شوند و آنها را به درمان و درنهایت به کار و تلاش در جامعه تشویق کنند.

۲- زیر ساخت اجتماعی، فرهنگی و کالبدی

بدون زیرساخت مناسب سخن از بهره برداری صحیح از بهاران بانوان بی فایده است. در بیشتر موارد زیرساخت ها مناسب نیستند. اما مرکز بهاران بانوان منطقه ۲ شهرداری از نظر کالبدی حتی امکاناتی فراتر از حد استاندارد^۳ دارد. فضای فیزیکی بهاران بسیار بزرگ و گسترده است. ۲۰۰۰ مترمربع عرصه، ۱۲۰۰ متر مربع اعیان دارد. در صورتی که، در حال حاضر ۶ نفر مددجو آنجا تحت نظر هستند. اگر سرانه این مکان برای ۱۵۰ نفر هم در نظر گرفته شود، حدود ۸ متر مربع می باشد که باز هم از استاندارد بیشتر است. اما در حال حاضر با احتساب ۶ نفر برای این مکان، سرانه ای حدود ۲۰۰ متر مربع است. باید در نظر گرفت که بخش اعظم این مکان بلااستفاده رها شده است.

^۳ استاندارد فضای مورد نیاز برای هر فرد در مجتمع ۵ متر مربع می باشد.

همچنین جابه‌جایی مرکز به فضایی کوچک‌تر از یک سو هزینه‌ها را کاهش می‌دهد از سوی دیگر حس تعلق خانه و خانواده در محیطی کوچک‌تر به مراتب شدیدتر است. می‌توان از فضای فیزیکی مرکز برای کارآفرینی و اشتغال‌زایی زنان بی‌سرپرست و بدسرپرست منطقه استفاده شود که این امر هم به نوبه‌ی خود باعث کاهش آسیب اجتماعی می‌شود. منطقه ۲ در حدود ۴۰۰۰ زن سرپرست خانوار دارد. منطقه ۲ در رتبه ششم تعداد زنان سرپرست خانوار مناطق ۲۲ گانه تهران قرار دارد.^۴

از نظر زیر ساخت اجتماعی و فرهنگی نیز شفاف‌سازی بسیار اهمیت دارد. بی‌خانمانی زنان پدیده‌ای مشهود و فزاینده در شهر تهران است. کتمان کردن آمار و ندیدن این افراد مساله را حل نمی‌کند. بستر فرهنگی و اجتماعی از طریق اطلاع‌رسانی و آگاهی دادن میسر می‌شود. افکار عمومی در سطح جامعه می‌بایست از این پدیده به روشنی آگاه شود. کارشناسان در مورد این پدیده اجتماعی و راه‌های کنترل آن در رسانه‌ها و تربیون‌های اجتماعی بی‌پرده صحبت کنند. مشارکت مردمی و حمایت شهروندان نکته اصلی موفقیت‌های اقدامات مداخله‌ای در هرزمینه‌ای است. هرگاه شهروندان که دریافت‌کننده‌ی تغییر هستند، در جریان فعال اقدام مداخله‌ای قرار نگیرند، نسبت به ایجاد تغییر مقاومت منفی نشان می‌دهند. اما زمانی که، اطلاع‌رسانی و شفاف‌سازی صورت‌گیرد و شهروندان از کم و کیف طرح و ضرورت‌های آن آگاه شوند، خود از حامیان اصلی طرح خواهند بود. از این رو در جریان اقدام مداخله‌ای به گونه‌ای باید برنامه‌ریزی و رفتار شود که موجبات احساس تعلق خاطر شهروندان به اقدام مداخله‌ای را فراهم ساخت. با توجه به رویکرد اتاف، هدف در اقدامات مداخله‌ای مردم، احساس رضایت و رفاه آنها می‌باشد. بدون مشارکت، همراهی و همکاری آنها طرح‌های توسعه‌ای و شهری عقیم می‌مانند. همچنین زمانی که شهروندان در اقدام مداخله‌ای مشارکت داده شوند نسبت به آن احساس مسئولیت و تعلق می‌یابند. دخیل شدن شهروندان در اقدامات مداخله‌ای باعث افزایش رضایتمندی آنها از سیستم شهری می‌شود.

۲- بستر قانونی

نقش قوانین و مقررات در زندگی اجتماعی پوشیده نیست. اما نکته اساسی این است که قوانین و مقررات بدون الزام و ضمانت اجرایی مفهومی ندارند. آنچه که سبب توفیق مقررات و قانون می‌شود پشتوانه اجرایی آن است. در بحث بی‌خانمان‌ها بسیاری از موارد در هاله‌ای از ابهام است و قانونگذاران در مقابل خیلی از شبهات و خلاءهای قانونی در این حوزه سکوت اختیار می‌کنند. هنوز مشخص نیست، مسئول جمع‌آوری و درمان این آسیب‌دیدگان کدام سازمان ویا ارگان است. شرح وظایف سازمان‌هایی مثل نیروی انتظامی یا بهزیستی و حتی شهرداری مبهم است. مشخص نیست این سازمان‌ها تا چه حد قادر به پیشروی هستند و دامنه اختیاراتشان تا کجاست. چگونه با یکدیگر تشریک مساعی می‌توانند داشته باشند. از سوی دیگر، بستر قانونی برای بی‌خانمان زنی که از خانواده و

^۴ اطلس اجتماعی و فرهنگی زنان ساکن منطقه ۲ تهران سال ۹۴

جامعه مطرود شده است و حداقل‌های هویتی و شناسایی را ندارد، مشکلات قضایی، گاه مشکلات حقوقی و کیفری دارد چه تمهیداتی اندیشیده است.

۴- دستورالعمل شفاف

طبق شواهد و داده‌ها، مرکز بهاران بانوان منطقه ۲ شهرداری تهران با یک دستورالعمل کاملا مردانه در یک ضرب العجل دو هفته‌ای، شروع به کار کرده است. با گذشت دو سال هنوز هیچ تغییری در پروتکل ایجاد نشده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌های بهاران بانوان نداشتن دستور کار صحیح و روشن و دقیق است. وجود یک رویه واحد و مستقل می‌تواند جلوی بسیاری از انحصار طلبی‌ها، رفتارهای سلیقه‌گی و آزمون و خطاها را بگیرد.

خلاصه‌ای از راهکارها در جدول ۶-۴ ارائه شده است.

جدول شماره ۲ راهکارهای ارائه شده

راهکار	زمان	اقدام کننده
برآورد چشم‌انداز دقیق و عینی از اجرای پروژه در برنامه کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت	پس از اجرا	اداره خدمات اجتماعی/معاونت اجتماعی و فرهنگی/ امور بانوان منطقه
تدوین وارایه یک دستورالعمل دقیق، روشن و شفاف براساس جنسیت در تداوم اجرای طرح و رفع مشکلات و جلوگیری از انحصار طلبی و جزیره‌ای عمل کردن	قبل و پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی/اداره خدمات اجتماعی/امور بانوان/مدیریت بهاران/ کارشناسان مربوطه/تیم اتاف
پیش‌بینی تامین اعتبارات لازم برای تداوم اجرا، در حوزه زیرساخت و نگهداری و گسترش طرح	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی/اداره خدمات اجتماعی/ مدیریت بهاران
استفاده از سازوکارهای نوین (رسانه‌های جمعی و مجازی) برای ارتقای اطلاع رسانی به مجموعه مخاطبان و جلب مشارکت آنان	پس از اجرا	م اجتماعی و فرهنگی/اداره آموزش شهروندی/متولیان امر رسانه و ارتباطات
جابجایی مرکز به محیط فیزیکی کوچکتر با امکاناتی محدودتر به مثابه یک منزل که حس تعلق و سرپناه را ایجاد نماید. جانمایی دقیق برای این جابجایی جداسازی فضای نگهداری و فعالیت اشتغال آنها. از سوی دیگر استفاده از فضای مرکز کنونی برای کارآفرینی و توانمندسازی زنان بی سرپرست یا بد سرپرست منطقه	پس از اجرا	معاونت اجتماعی فرهنگی/اداره خدمات اجتماعی/ امور بانوان/مدیریت بهاران
ظرفیت سازی سمن‌ها و موسسات خیریه برای تقویت عملکرد مرکز	پس از اجرا	معاونت اجتماعی فرهنگی/اداره خدمات اجتماعی/ امور بانوان/مدیریت بهاران
جلب حمایت و همکاری و مشارکت سازمان‌هایی مثل بهزیستی و دانشگاه‌ها (دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه علوم بهزیستی) و استفاده از ظرفیتهای آنان	پس از اجرا	معاونت اجتماعی فرهنگی/اداره خدمات اجتماعی/ امور بانوان/مدیریت بهاران
پایش مستمر بازخوردهای طرح در جهت ارتقای آن	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی/اداره خدمات اجتماعی/ امور بانوان

۶- نکات حاصل از مطالعه تطبیقی

با توجه به مطالعات خارجی در این حوزه، در بیشتر کشورهای توسعه یافته و حتی در حال توسعه، برای رفع مشکل بی‌خانمان‌ها و مطرودین جامعه راهکارهایی اجرا شده است. برای نمونه بریتانیا، این کشور تنها کشور اروپایی است که دولت مسئولیت قانونی در قبال بی‌خانمان‌ها دارد. بریتانیا یک گروه ضربت برای مقابله با این پدیده ایجاد کرده است. سازمان‌ها و مقامات دولتی موظف و مکلف به تامین سرپناه و رفع نیازهای بی‌خانمان‌ها هستند. این کشور سعی کرده است. که تعریف جامع و شفاف از بی‌خانمان ارائه دهد که طیف گسترده‌ای از افراد مطرود جامعه را پوشش می‌دهد. حتی کسانی که بی‌خانمانی تکرار شونده (کولی‌ها) دارند. بریتانیا مدعی است که تعداد بی‌خانمان‌های کشورش ۲/۳ کاهش داشته است. اما کشور استرالیا با رئیس‌کرد آمارگیری و پایش مستمر بی‌خانمان‌ها، دست به یک استراتژی ملی در جهت کاهش این پدیده نموده است. دولت و نهادهای غیرانتفاعی توأم با هم روی این پدیده کار می‌کنند. این کشور به طور مداوم سعی در رصد تعداد بی‌خانمان‌ها و تاثیرگذاری برنامه‌های در دست اجرا دارد. اما هند، یکی از کشورهای بی‌بیشترین تعداد بی‌خانمان‌ها را دارد. این کشور آسیایی با توجه به تعداد زیاد بی‌خانمان‌هایی که در سطح کشور به خصوص شهرهای بزرگ پراکنده هستند، تنها در حد ارائه سرپناه موقت و ارائه خدمات اولیه فعالیت کند. ایالات متحده آمریکا، این کشور حدود ۴۰۰۰ برنامه امدادی بی‌خانمان‌ها را دارد. ۸۵ درصد از این برنامه‌ها را سازمان‌های غیرانتفاعی به عهده دارند و ۱۵ درصد باقی مانده را دولت انجام می‌دهد. این برنامه‌ها شامل سرپناه، سلامت جسمی، کمک‌های سلامتی روحی، کمک‌هایی برای کنترل مصرف الکل و مواد مخدر و برنامه‌های ایدز است. آمریکا یک شبکه زنجیره‌ای امداد رسانی به بی‌خانمان‌ها را ایجاد نموده است. همان‌طور که اشاره شد در تمام کشورهای نام برده برای رفع مشکل بی‌خانمان‌ها، راهکارهایی اجرا شده است. در اکثر این کشورها به فقر، بیکاری، مهاجرت، مشکلات روحی و روانی، اعتیاد به مواد مخدر و الکل، طرد اجتماعی، کمبود شبکه‌های حمایتی و غیره اشاره شده است. و سعی شده روی آنها تمرکز کنند.

در ایران هم، بیش از یک دهه است که پدیده بی‌خانمانی به صورت جدی مطرح شده است. و سعی شده که تمهیداتی اندیشیده شود. اما به صورت عینی و عملی تنها شهرداری تهران نسبت به این پدیده واکنش نشان داده است. هرچند که موسسات غیرانتفاعی و مردم نهاد و خیریه‌ها هم در این امر کم و بیش فعال بوده‌اند. یکی از این موسسات خیریه که بسیار هم موفق بوده است، "بنیاد امید مهر" است این بنیاد از اوائل سال ۱۳۸۳ فعالیت‌های خود را در پنج بخش اجرایی، آموزشی، روان‌شناسی، مددکاری و اداری آغاز می‌نماید. ماموریت این بنیاد "تقویت شایستگی‌های اجتماعی، احساسی و اقتصادی زنان جوان آسیب‌دیده و طرد شده (بین ۱۵ تا ۲۵

سال) و ارائه فرصت‌هایی برای تجربه طیف کاملی از گزینه‌های زندگی از طریق خودتوانمندسازی و آموزش و نیز پرورش حس خودارزشی در آنها است. "امید مهر هر سال در دو نوبت - تابستان و زمستان - دختران آسیب‌دیده و یا در معرض آسیب واجد شرایط را با هدف خودتوانمندسازی، آموزش و پرورش، ارائه مشاوره و کمک به آنها در پیدا کردن شغلی موثر و مناسب ثبت نام می‌کند. تعدادی از این دختران توسط سازمان بهزیستی، کانون اصلاح تربیت و کلانتری‌ها معرفی می‌شوند و بقیه یا خودمعرف هستند یا توسط دوستانشان که در بنیاد آموزش می‌بینند معرفی می‌شوند. دختران و زنان با شرایط سنی بین ۱۵ تا ۲۵ سال و داشتن حداقل مدرک تحصیلی پایان دوره راهنمایی برای یک دوره آموزشی در بنیاد امید مهر پذیرفته می‌شوند. با توجه به گفته‌های مهارت‌جویان این بنیاد، آنها پس از پیوستن به امید مهر، کم‌کم متوجه ارزش‌های وجودی خود می‌شوند، استعدادهای خود را می‌یابند و احساس می‌کنند آنان نیز می‌توانند عضوی مفید برای جامعه و خانواده خود باشند؛ خانواده‌ای که گاه از آن گریخته‌اند، اما امروز توان ایجاد تغییر در خانواده‌شان را نیز در خود می‌بینند. امید مهر، امید به زندگی را به بسیاری از مهارت‌جویانش هدیه می‌دهد. آنها در امید مهر یاد می‌گیرند که می‌توانند رویاهای خود را واقعیت بخشند. برای تحقق بخشیدن به این رویاها، امید مهر روشی جامع برگزیده و با ارائه ابزارها و حمایت لازم به این افراد کمک می‌کند تا از طریق به دست آوردن مهارت‌های شغلی در حوزه‌های مختلفی مثل حسابداری، زبان انگلیسی، نقاشی، کامپیوتر و یا ... توان مدیریت زندگی خود را در جامعه داشته باشند. امید مهر، فضایی را برای مهارت‌آموزان فراهم می‌آورد تا شنیده شوند؛ چرا که تقریباً هیچ‌یک از آنها تا به امروز شنیده نشده‌اند و اصولاً در زندگیشان کسی نبوده است که به آنها گوش فرا دهد.

فرآیند توانمندسازی امید مهر

مرحله اول

آموزش و پرورش اولیه

این مرحله بین ۱۵ تا ۱۸ ماه طول می‌کشد و در خود بنیاد صورت می‌گیرد. در نخستین فازی که دختران آسیب‌دیده به این مرکز می‌پیوندند، در محیطی گرم و اجتماعی به آنها خوش آمد گفته و به توسعه فردی آنها و نیز تسهیل پیوستن آنها به جامعه از طریق جلسات مشاوره و روان‌درمانی، کارگاه‌های روانشناسی، فعالیت‌های اجتماعی و تفریحی و ارائه آموزش‌های اولیه تحصیلی و فنی می‌شود. فضای بنیاد، فضایی گرم و پذیرا، با عزت و احترام و دور از هر نوع قضاوت است. در واقع این فاز نخستین، پیش‌درآمدی است برای مراحل بعدی که مهارت جویان را برای ورود به زندگی حرفه‌ای و اجتماعی آنها آماده می‌سازند.

مرحله دوم

آموزش‌های حرفه‌ای پیشرفته

در پایان مرحله اول، مهارت جویان فرصت دارند تا آموزش‌های فنی و یا حرفه‌ای پیشرفته‌تری را انتخاب کنند.

مرحله سوم

کاربایی و نظارت

امید مهر به مهارت جویان در کاربرایی نیز کمک می‌کند؛ حمایت امید مهر در این حوزه شامل ارائه کارگاه‌های آموزشی رزومه‌نویسی، مصاحبه‌شغلی و شناسایی سازمان‌ها و موسساتی است که آمادگی استخدام کارآموز را در حوزه فعالیت‌های مهارت جویان مرکز داشته باشند. هر یک از مهارت جویان حداقل تا شش ماه پس از شروع به کار توسط مرکز هدایت و نظارت می‌شود تا اطمینان حاصل شود که به خوبی با محیط کار و ساختار اجتماعی جدید اجین شده است.

بنیاد امید مهر برای جلب حمایت‌های مالی، یک خیریه در لندن و یک خیریه در واشنگتن دی سی به ثبت رسانده است که فعالیت‌های جذب حمایت‌های مالی در اروپا و آمریکای شمالی را انجام می‌دهند. این سازمان متکی به حمایت‌های بخش خصوصی و کمک‌های خیرین می‌باشد.

۷- اهم پیشنهادات به منظور اجرای بهتر طرح

در جدول زیر مهم ترین پیشنهادات در قالب جدول ارائه شده است.

جدول شماره ۳- اهم پیشنهادات

شرح اقدام	زمان اجرا	اقدام کننده
تامین و تخصیص اعتبار کافی برای تداوم اجرای پروژه به لحاظ زیرساختی و فرهنگی و اجتماعی در برنامه بلند مدت	پس از اجرا	معاونت برنامه ریزی و توسعه شهری شهرداری / سازمان خدمات اجتماعی /معاونت اجتماعی و فرهنگی
استفاده از برنامه های اطلاع رسانی و فرهنگ سازی جذاب در حوزه رسانه های جمعی و رسانه های مجازی به منظور آگاه سازی و اطلاع رسانی به خانواده در جهت کاهش آسیب و لزوم همکاری شهروندان	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی /آموزش شهروندی /صدا و سیماو...
تدوین و ارائه یک پروتکل منسجم براساس جنسیت مددجویان با مشارکت اداره خدمات اجتماعی و امور بانوان و معاونت اجتماعی و فرهنگی و مدیریت بهاران	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی /اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان /مدیریت بهاران /
جلب مشارکت شهروندان به ویژه گروه های سازمان یافته مثل سرای محلات، مساجد، مدارس و ستاد بسیج و... در امر فرهنگ سازی و اطلاع رسانی در بلندمدت	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی /اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان /مدیریت بهاران /
جایابی مرکز به مکانی کوچکتر با امکانات قاعده مند در جهت ایجاد حس تعلق و فضای خانه برای مددجویان و کاهش هزینه های سرانه	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی /اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان /مدیریت بهاران /
تغییر کاربری فضای فیزیکی مرکز تحت عنوان مرکز کارآفرینی و اشتغال زایی برای زنان بی سرپرست و بد سرپرست	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی /اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان /مدیریت بهاران /
تقویت طرح های اشتغال زایی مددجویان در جهت رسیدن به استقلال مادی و کسب اعتماد به نفس برای ادامه زندگی	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی /اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان /مدیریت بهاران /
طبقه بندی مددجویان در گروه های سنی و میزان آسیب دیدگی برای ارائه خدمات هدفمند و منظم به آنها		معاونت اجتماعی و فرهنگی /اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان /مدیریت بهاران /
یکپارچه نمودن سیستم پذیرش مددجویان به منظور ایجاد شانس برابر برای همه مددجویان داوطلب برای تغییر سبک زندگی		معاونت اجتماعی و فرهنگی /اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان /مدیریت بهاران /

شرح اقدام	زمان اجرا	اقدام کننده
تقویت برنامه مسکن انتقالی برای مددجویانی که به خوبی دوره بازآفرینی خود را طی کرده‌اند و مستعد تشکیل خانواده و استقلال هستند		معاونت اجتماعی و فرهنگی / اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان / مدیریت بهاران /
استفاده از ظرفیت‌های دانشگاه‌ها به عنوان نمونه، دانشگاه علوم پزشکی و علوم بهزیستی به منظور استفاده از دانشجویان برای ارائه خدمات تخصصی به مددجویان	پس از اجرا	معاونت اجتماعی و فرهنگی / اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان / مدیریت بهاران / وزارت علوم
فراخوان نسبت به کمک رسانی و جلب حمایت نهادها و ثمن‌های غیر دولتی و مجرب و کارآمد در مرکز		معاونت اجتماعی و فرهنگی / اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان / مدیریت بهاران /
رایزنی با شورای شهر و جلب حمایت و توجه آنها برای پی‌گیری و رسیدگی به مشکلات قانونی و خلاءهای قانونی از طریق سازمان‌های بالا دست		معاونت اجتماعی و فرهنگی / اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان / مدیریت بهاران /
طرح فراخوان یک همایش یا هم‌اندیشی در راستای پدیده اجتماعی بی‌خانمانی به خصوص زنان با رویکرد اجتماعی و فرهنگی در جهت جمع‌آوری مقالات و پژوهش‌ها و نظرات دانشگاهیان و کارشناسان این حوزه به صورت کاملاً علمی و تخصصی		معاونت اجتماعی و فرهنگی / اداره خدمات اجتماعی / امور بانوان